

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

H.M.Abdunazarov, M.H.Umarova Surxondaryo viloyati o'simliklar olamining geografik tarqalishi.....	272
A.K.Ergashev Avstraliya materigi yer usti suvlari tarqalishining hududiy xususiyatlari (daryolar misolida).....	277
R.T.Pirnazarov, S.I.Ussonova O'zbekiston va unga tutash tog'li hududlardagi to'g'onli ko'llar, ularning tadqiq etilishi va ular bilan bog'liq muammolarning keskinlashuvi.....	282

ILMIY AXBOROT

D.I.Ibragimova Isajon Sultonning tarixiy hikoyalarida mavzu va g'oya.....	290
Sh.A.Yuldashev, S.Muhammadjonova Optoelektronikada qo'llash uchun optronlar yaratish	293
A.A.Ergashev Nota muharriri finale-2003 ning amaliyotda qo'llanishi	298
I.Rustamov Yangi O'zbekistonda yaratilayotgan doira darsliklari va ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli	302
M.Nasritdinova Yangi O'zbekiston yoshlarining ma'naviy-axloqiy-estetik dunyoqarashini yuksaltirishda musiqa san'atining o'рни.....	306
M.V.Nasridinov Ingliz va o'zbek tillarida "Maqsad" konseptining morfologik sathlararo verbalizatorlari struktural-semantik turlari maydoni	310
G.O.Shaxbazova Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash tizimini modernizatsiyalashning ijtimoiy-pedagogik zarurati	315
N.N.Norxo'jayeva Oliy texnik ta'lim muassasalari talabalarining kreativ-grafik kompetentligini rivojlantirish komponentlari va kriteriyalarining pedagogik mazmuni.....	318
D.R.Ismoilova Ingliz va o'zbek tillaridagi "Jinoyat" semantik maydoni	322
D.B.Toshpo'latova Malakaviy amaliyot vositasida talabalarni amaliy pedagogik va boshqaruv faoliyatiga tayyorlashga innovatsion yondashuv.....	326
М.Ф.Рахмоналиева Медиаобразование и медиакомпетентность в современном социокультурном контексте в преподавании английского языка для студентов технического института.....	332
M.F.Adasheva Pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	336
U.Q.Maqsudov, M.O.Yuldasheva O'qish savodxonligining asosiy tushunchalari va bolalar rivojlanishidagi roli	340
M.A.Abdujalilova Brief theoretical and historical roots of lingo-culture science. Lingo-cultural brief analysis of household items lexemes	348
U.T.Isakov O'zbek musiqa madaniyatini tadqiq etishning nazariy-metodologik asoslari.....	351
U.U.Xolova Abu Ali Ibn Sino va tasavvuf	356
T.Q.Jabborxonov, F.Sh.G'aprov, A.F.Raxmataliyev, Z.O.Yusupov O'rta Osiyoda tarqalgan Inula L. Turkumiga mansub turlarning ekologik mintaqalarda tarqalish tahlillari	360
Y.Y.Turakulov Pedagoglar kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari.....	366

UO'K: 378.014.15

**OLIV TEXNIK TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING KREATIV-GRAFIK
KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH KOMPONENTLARI VA KRITERIYALARINING
PEDAGOGIK MAZMUNI****ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ КОМПОНЕНТОВ И КРИТЕРИЕВ РАЗВИТИЯ
ТВОРЧЕСКИ-ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШЕГО
ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ****PEDAGOGICAL CONTENT OF COMPONENTS AND CRITERIA FOR THE DEVELOPMENT OF
CREATIVE-GRAPHIC COMPETENCE OF STUDENTS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATION****Norxo'jayeva Nargiza Nasirovna**

Farg'ona politexnika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy texnik ta'lim muassasalari talabalarining kreativ-grafik kompetentligini rivojlantirishning nazariy jihatlari, xususan, dolzarb masalalari o'rganilgan. Shuningdek, oliy texnik ta'lim muassasalari talabalarining kreativ-grafik kompetentligini rivojlantirish komponentlari va kriteriyalarining pedagogik mazmuni tahlil qilingan.

Аннотация

В данной статье изучаются теоретические аспекты развития творчески-изобразительной компетентности студентов высших технических учебных заведений, в частности, актуальные вопросы. Также проанализировано педагогическое содержание компонентов и критериев развития творчески-изобразительной компетентности студентов высших технических учебных заведений.

Abstract

In this article, the theoretical aspects of the development of creative-graphic competence of students of higher technical educational institutions, in particular, current issues, are studied. Also, the pedagogical content of the components and criteria for the development of creative-graphic competence of students of higher technical educational institutions was analyzed.

Kalit so'zlar: kasbiy faoliyat, tayyorlash, komponent, empirik, pedagogik xususiyat, metodologiya, kompetensiya, kreativ, kreativ-grafik kompetentlik, texnik, grafik.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, подготовка, компонент, эмпирическая, педагогическая особенность, методология, компетентность, творческая, творчески-изобразительная компетентность, техническая, графическая.

Key words: professional activity, preparation, component, empirical, pedagogical feature, methodology, competence, creative, creative-graphic competence, technical, graphic.

KIRISH

Bugungi kunda rivojlanish darajasi yuqori malakali texnik mutaxassislarni tayyorlashga qo'yiladigan talablarni kuchaytirishni taqozo etmoqda. Ta'lim va tarbiyaga kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim tizimini o'quvchilarda jamiyat va odamlar uchun zarur bo'lgan, kompetentsiyalarda ifodalangan muayyan bilim, ko'nikma va shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirishga yo'naltiradi. Kasbiy kompetensiya tushunchasi mutaxassisning kasbiy faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining birligini ifodalaydi. Zamonaviy dasturchining professional kompetensiyasining tarkibiy qismlaridan biri bu grafik kompetensiyadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Talabalarining kreativ-grafik kompetentligini rivojlantirish va rivojlantirish masalalari V.A.Adolf, T.G.Braje, E.F.Zeera, I.A.Zimnyaya, N.V.Kuzmina, M.I.Lukyanova, A.K.Markova, A.M.Novikova, G.S.Trofimova, G.Bernhard, V.Bloom, X.Markus, R.Sterner kabi ko'plab faylasuflar, pedagog va psixologlar tomonidan o'rganilgan.

ILMIY AXBOROT

Yaqin xorijiy davlatlarda grafik kompetentlik va uni mutaxassis qiyofasida aks etishi hamda bo'lajak mutaxassislarda mazkur sifatni shakllantirish, izchil rivojlantirish muammosining tadqiq etilishiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, O.S.Bekova, E.P.Vox, G.A.Galenyuk, S.V.Jilich, G.M.Klochkova, T.K.Musalimov, T.P.Petlina, A.V.Petuxova, N.V.Fedotova kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda tadqiqot ob'ekti etib "grafik kompetentlik", "grafik-konstruktorlik kompetentligi" kabi tushunchalarning nazariy talqinini aniqlash, shuningdek, bo'lajak mutaxassislarda mazkur kompetentlikni samarali rivojlantirish jarayonlari qabul qilingan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Grafik kompetentsiya quyidagi zarur komponentlarni o'z ichiga oladi:

- grafik savodxonlik – grafik vositalardan foydalangan holda badiiy asarlarni o'qish, turli dizayn va texnik hujjatlarni rasmiylashtirish;
- grafik axborot – turli texnik va texnologik adabiyotlardan olingan ma'lumotlar;
- grafik bilimlar - mahsulotlar, jarayonlar, hodisalar, normalar va qoidalarni standartlar tizimiga muvofiq grafik tasvirlash usullari tushunchasi;
- grafika - odamning turli xil grafik asoslarda yaratilgan fazoviy tasvirlar bilan ishlashga, o'zini to'g'ri ifodalashga va boshqa shaxsning fikrlarini va texnik hujjatlarni o'qishga tayyorligi;
- grafik yangiliklar – grafik muharrirlarning ish va dasturiy vositalarini o'zlashtirish.

Grafik kompetentsiyaning maqsadi jamiyatning ijtimoiy tartibi, aniqrog'i kompyuter dasturchisining zamonaviy kasbiy faoliyatining xususiyatlari va talablari bilan belgilanadi. Har bir kompetentsiya o'quvchilarning bilimlarini kasbiy faoliyatda etarli darajada qo'llashga qaratilgan shaxsiy fazilatlarini o'z ichiga oladi. Barkamol bo'lish - bu korxonalar va jamiyat uchun oqibatlarini hisobga olgan holda ko'plab muqobil yondashuvlardan professional muammolarni hal qilishning maqbul usullarini ongli va ijodiy tanlay olish, tizimli, har tomonlama, mustaqil fikrlash qobiliyatini anglatadi. Kompetentsiya insonni kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida, uning muammoli vaziyatlarda adekvat va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyatining rivojlanish darajasini tavsiflaydi. Grafik kompetentsiyani rivojlantirishda grafik savodxonlikni rivojlantirish kerak.

P.I.Sovertkov o'z ishida grafik savodxonlikning quyidagi darajalarini belgilaydi:

- elementar grafik savodxonlik: o'quvchi parallel proyeksiyadagi tasvirlar nazariyasining elementar ko'rinishlarini (paralelogramma, kub, parallelepiped, prizma, tetraedr, ellips ko'rinishidagi doira, silindr, konus) Paint, Word grafik muharrirlarida asosiy primitivlarni chizish malakasiga ega;
- funksional grafik savodxonlik: talaba parallel proyeksiyadagi figuralar tasviri nazariyasining asosiy tamoyillarini biladi (chiziqlar parallelligi saqlanib qoladi, bir yoki parallel chiziqlardagi segmentlarning oddiy munosabati saqlanadi, ellipsning konjugat diametrlari tasviri); asl nusxadagi metrik munosabatlarni tahlil qilishni biladi va figurani tasvirlashda ularni hisobga oladi; figuralarning umumiy elementlar bo'yicha juftlanishini hisobga olgan holda asosiy ibtidoiylardan yangi figurani birlashtirishni biladi; berilgan figuraning bir qismini, ikkita ko'pburchakning birlashishi yoki kesishishini bo'yashni biladi; bu elementlarni rasmda (cho'qqilar, yon tomonlar, burchaklar) qanday belgilashni biladi.

Asosiy grafik savodxonlik mezonlari: eng oddiy geometrik figuralarni tasvirlash; muayyan shartlarni qanoatlantiradigan figuralar yoki geometrik vaziyatlarni tasvirlash; berilgan asboblar majmuasi bilan asosiy konstruksiyalarni amalga oshirish; figurani grafik jihatdan belgilangan nuqtalar yoki figuralar elementlari asosida tiklash; berilgan dastlabki grafik tasvirlar asosida yangi figuralar qurish.

Funksional grafik savodxonlik mezonlari: geometrik figuralarni tan olish, bunda geometrik figurani tushunchaga kiritish yoki figura turini belgilash; bir xil elementni turli geometrik shakllarga kiritish; - geometrik figuralarning xossalari solishtirish, ularning farqlari yoki o'xshashliklarini aniqlash, bu xususiyatlarning mavjudligi yoki yo'qligiga qarab sinflarga bo'lish; grafik axborotni og'zaki yoki analitik o'qish; o'quvchilarning fazoviy tafakkurini rivojlantirish; talabalarning konstruktiv qobiliyatlarini rivojlantirish.

Elementar va funksional grafik savodxonlik mezonlari va talablarini tahlil qilib, shuni aniqlaymizki, grafik kompetentsiyani shakllantirish natijasida talaba quyidagi usullarni bilishi shart: grafik tasvirlarni qurish uchun, chizmalarni tayyorlashning davlat standartlari, dasturiy ta'minot kompyuter grafikasi vositalari; kompyuter grafikasidan foydalangan holda qismlarning chizmalarini mustaqil ravishda chiza olish, aniq grafik ishlarni echishda nazariy materialdan foydalanish,

maxsus o'lash va chizish vositalaridan foydalanish, darsga tayyorgarlik ko'rishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish, o'quv jarayonini mustaqil tashkil etish; - mavhum aqliy faoliyat, fazoviy tasavvur, chizma yordamida texnik g'oyalarni taqdim etish, texnik adabiyotlar bilan ishlash, mustaqil ijodiy ishga tayyorlik ko'nikmalariga ega bo'lish.

Grafik kompetentsiya mezonlarini quyidagicha keltirish mumkin:

- 1) obyektlarni grafik tasvirlash usullarini qo'llash;
- 2) jamoa tarkibida yangi yoki modernizatsiya qilingan texnik vositalar uchun loyiha va ishchi texnik hujjatlarni ishlab chiqishda ishtirok etish;
- 3) o'z kasbiy vakolatlari doirasida mustaqil, individual ishlashga, texnik qarorlar qabul qilishga va asoslashga tayyor bo'lish;
- 4) o'z predmeti bo'yicha axborot texnologiyalaridan, shu jumladan zamonaviy kompyuter grafikasi vositalaridan foydalanish;
- 5) o'z predmeti bo'yicha texnik shartlarga muvofiq standart loyihalash avtomatlashtirish vositalaridan foydalangan holda texnik ob'ektlarni loyihalash va modellashtirishni ta'minlash.

Shunday qilib, grafik kompetentsiya kasbiy kompetentsiyaning ajralmas qismidir. Grafik kompetentsiyaning rivojlanish darajasini aniqlash uchun tasdiqlovchi eksperiment o'tkazildi. Aniqlovchi eksperimentning vazifalari: 1) talabalarning grafik kompetentsiyalarini aniqlash; 2) diagnostika usullarini tanlash va diagnostika vositalarini tuzish; 3) eksperimental va nazorat guruhlarida talabalarning grafik kompetentsiyalari darajasini diagnostika qilish (boshlang'ich darajani aniqlash).

Talabalarning grafik kompetentsiya darajasini aniqlash uchun biz quyidagi mezonlarni ishlab chiqdik: 1) atrofdagi dunyoda obyektning aniqlash qobiliyati; 2) ma'lum shartlarni qondiradigan figuralarni yoki geometrik vaziyatlarni tasvirlash qobiliyati; 3) berilgan figuralar va belgilangan geometrik o'zgarishlardan foydalangan holda figuralarni qurish qobiliyati; 4) geometrik figuralarni tan olish, geometrik figurani tushunchaga kiritish yoki figuraning turini belgilash qobiliyati; 5) tekis va uch o'lchamli figuralarni farqlash qobiliyati; 6) tekislikda fazoviy shakllarning tasvirlarini qurish va berilgan ikki o'lchovli tasvirdan fazoviy obyektlarni qayta qurish qobiliyati; 7) kompyuter grafikasidan foydalangan holda uch o'lchovli modellashtirish usullarini egallash; 8) kompyuter yordamida grafik axborotni taqdim etish qobiliyati; 9) grafik muharrir muhitida ishlash malakasi; 10) chizmalarni qurish va o'qish, kerakli tasvirlarni va ularning umumiy miqdorini asoslash va tanlash, o'lchamlarni to'g'ri qo'llash qobiliyati.

Grafik kompetentsiyani shakllantirish jarayonini turli darajadagi rivojlanish darajasiga ega bo'lgan murakkab ko'p qirrali bosqichma-bosqich grafik o'qitish jarayoni sifatida ko'rib chiqsak, biz o'qitishda quyidagi o'zlashtirish darajalarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: adaptiv, reproduktiv, produktiv.

XULOSA

Grafik va axborot fanlarini o'rgatuvchi o'qituvchilarning ish natijalarini tahlil qilish, fanlar va modullarning o'quv rejalari va ish dasturlarini tahlil qilish grafik kompetentsiya kasbiy kompetentsiyaning zaruriy tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatadi. Muammoli xarakterdagi ma'ruzalar taqdim etilgan materialning chuqur argumentatsiyasi bilan ajralib turadi. Ular o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlashni shakllantirishga hissa qo'shadi, ularda kognitiv ko'nikmalarni singdiradi. O'qitishda ushbu qo'llanmadan foydalanishdan kutilayotgan natija talabalarda grafik kompetentsiyaning zaruriy darajasini shakllantirish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Muslimov.N.A, Usmonboyeva M.H, Sayfurov D.M., To'rayev A.B/ Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.
2. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005, 09, 10.
3. Боровикова А.В., Васильева Е.В. Компетентностная модель профессионального развития педагога // Вестник Южно-Уральского Государственного Гуманитарно-Педагогического Университета. – 2014. – №7. – С. 41-53.
4. Гусева, В.Е. Изучение графических редакторов как средство формирования профессиональной компетентности менеджера / В.Е. Гусева, Н.В. Горбунова // Ярослав. пед. вестник. – 2012. – Т. 2, № 4. – С. 206–208.
5. Лебедев О.Е. Компетентный подход в образовании. www.nekrasovepb.ru
6. Зимняя И.А., И.А. Ключевых. Компетенции – новая парадигма результата образования. quality.petsu.ru
7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с.

ILMIY AXBOROT

8. Федотова Н.В.Формирование графической кометентности студентов технического вуза на основе трехмерного моделирования: дис.... Канд.пед.наук.-Тамбов, 2011.-180.

9. Федотова, Н.В. Основы формирования графической компетентности будущих инженеров / Н.В. Федотова // Пед. журнал. – 2011. – № 1. – С. 96–101.